

Voor welke renaissance van het Vlaamse onderwijs willen we gaan?

Reflecties vanuit een ervaringsgerichte hoek

1. De beschaving zoek

“Against stupidity we are defenseless”. Met deze quote van Dietrich Bonhöffer drukt David Brooks in de New York Times zijn wanhoop uit naar aanleiding van Trumps *esbattementen*. Bonhöffer werd in 1945 door de nazi's geëxecuteerd. [Lawrence: Any rational thing Dems say to Trump, Musk 'bounces off the solid wall of stupidity'](#). Brooks omschrijft 'stupidity' als *“behaving in a way that ignores the question ‘what would happen next?’”*. Ja, Trump en de zijnen slagen erin om de grenzen van het fatsoen verder op te rekken. Het woord 'esbattement' verwijst naar 'ontspannen rederijkerstoneel'. Maar ook naar: 'losbandige of ongehoorde daad; buitensporige, liederlijke activiteit, uitspatting'. Met de openbare vernedering van Zelenski, en wat nadien nog volgde, klopt het plaatje helemaal.

Onwillekeurig maak ik de associatie met de manier waarop we de laatste maanden in het onderwijsdomein telkens weer met straffe uitspraken geconfronteerd worden. Er lijkt geen weerwerk mogelijk. Indien ik dit pad opga is het met aarzeling: ik wil op geen manier het spiegelbeeld zijn van mijn opponenten. Doch niets doen staat gelijk met schuldig verzuim. Hier is dus weer een reactie nodig.

2. De geschiedenis herschrijven?

Op zoek naar de minst chargerende vertaling van 'stupid' kom ik uit bij 'nonsensicaal'. Een van de meest verontrustende uitingen ervan bestaat erin de geschiedenis te herschrijven, deze naar je hand te zetten, respectloos met feiten om te gaan, de realiteit niet als toetssteen te benutten. Dat is waar we de laatste tijd getuigen van zijn. In Poetins herinterpretatie van het statuut van Oekraïne als 'evident behorend tot het moederland Rusland'. En in Trump's typering van Europa als

een schaamteloze profiteur van het Amerikaanse volk. Op kleinere schaal, maar even vermetel is de manier waarop Dirk Van Damme de historiek van de onderwijsellende die we vandaag kennen in een nieuwe plooi legt. Hiervan mogen we geen woord missen.

“De beeldspraak van de slingerbeweging is historisch fout. In een langetermijnperspectief zal de periode 1990-2020 gezien worden als een aberratie van een lang opgebouwde onderwijsvisie. We keren nu terug naar de hoofdstroom en door de enorme schade moeten we dit op korte termijn doen.”
<https://epaper.nieuwsblad.be/data/26458/relevant>
Relevant is ook deze reflectie: *“De nieuwe eindtermen basisonderwijs, in de richting van een kennisrijk curriculum, vormen misschien wel de belangrijkste hoeksteen voor de renaissance van het Vlaamse onderwijs.”*
<https://epaper.nieuwsblad.be/data/26458/reader/reader.html?social#!preferred/0/package/26458/pub/49065/page/6/content/1158740>

3. Wat is 'de hoofdstroom'?

In een discussie is het altijd goed om te beginnen bij wat als 'gemeenschappelijke grond' kan beschouwd worden. 'Renaissance' is niet toevallig ook de titel van mijn recentste lezing. Mooi klinkend, in zijn oorsprong zeer tot de verbeelding sprekend: de onmetelijke culturele bagage van de Oudheid vanaf de 15de eeuw terug bovengespit. En dat er door de 'enorme schade' snel geschakeld moet, is ook wat ik voel. Dat de 'aberratie' of teloorgang van kwaliteit zich ergens situeert in de periode 1990 tot 2020, is ook waar. Maar vanaf hier scheiden onze wegen.

Als onderzoeker én ervaringsdeskundige kan ik terugblikken op een halve eeuw onderwijs-geschiedenis. De emancipatorische beweging in de jaren 60 en 80 kan men op zich als een renaissance bestempelen. De Nieuwe Schoolbeweging uit de periode 1900 tot 1930 werd toen voor velen, ook het E.G.O., een inspiratiebron: Dewey, Decroly, Peter Petersen, Kees Boeke en natuurlijk Freinet maken er deel van uit. Sleutelwoorden om dit gedeelte patrimonium te typeren zijn: kindgerichtheid (erken-

ning van de kracht die in kinderen schuilt), actief en ontdekkend leren, creativiteit en expressie, brede ontwikkeling, gemeenschapszin, gelijke kansen, en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Wie kan hiertegen zijn? Indien Dirk Van Damme terug wil naar de periode voor 1990, dan kan hij die erfenis niet negeren.

4. Wat liep er mis en wanneer?

Het artikel *‘Deze school haalt spectaculaire resultaten door in te zetten op basiskennis’* (over de AHA school in Kontich) maakt heel wat los op Facebook. Velen grijpen het aan om hun frustratie uit te drukken. Zoals in: *“DE opmerking van het jaar ‘we hadden naar de leerkrachten moeten luisteren, in plaats van naar de pedagogen!’ Eindelijk, eindelijk, eindelijk!!!!.”* (Joris Van Hoof). Het ressentiment dat leeft bij leerkrachten is groot.

Heel wat respondenten scharen zich achter de oproep om terug te keren naar ‘vroeger’. Een eerste stuk van de puzzel is alvast de erkenning dat een mechanisme in het onderwijs is binnengeslopen dat leerkrachten in een moeilijk parket heeft gebracht. Misschien werpt volgende reactie een licht op hoe het ontspoorde: *“Zalig om te horen. Terug naar de jaren 80-90... Aanleren van de essentie, oefenen en herhalen. Maar nadien moesten we mooie, chique werkboekjes gebruiken en alles moest ingevuld worden... veel tijdverlies en te veel tralala voor vele kinderen. Dan nadien de e-boeken... innoverend, soms makkelijk, alles registrerend... maar wat een gedoe... veel minder persoonlijk contact met de laptop-leerlingen.”* (Rob & Rita Weygers)

Voor deze duiding krijgen we ruggensteun van niet de minste. Em. Prof. Roland Vandenberghe, gerenommeerd expert in het domein van onderwijsinnovatie, met een uitgebreide terreinkennis. In zijn overzichtsartikel *‘Vernieuwingsbeleid in het Vlaamse onderwijs: een kritische analyse.’* laat hij in 2010 optekenen: *“Met andere woorden, leraren werken zelf weinig of niet rechtstreeks met eindtermen, maar veronderstellen dat diegenen die methoden en didactisch materiaal ontwikkelen er-*

voor zorgen dat door het gebruik van het materiaal de eindtermen gerealiseerd zijn. (-) De officiële referentiekaders zijn bijgevolg oriënterend via tussenstappen, (-) via diegenen (-) die de inhoud van de referentiekaders interpreteren, doelen toevoegen, bepaalde accenten leggen en/of bepaalde eindtermen als minder belangrijk beschouwen.” Een trend waarvoor de inspectie refererend naar de ‘aangekochte’ onderwijsleerpakketten waarschuwde in haar *Onderwijsspiegel 2005-2006*.

Ik voeg toe dat toen eindtermen omgezet werden in leerdoelen de eigenlijke bestemming van het leren en daarmee het noorden kwijt was. Maar het ergste moest nog komen: de leerlijnen. Gebaseerd op het idee dat het mogelijk is om precies aan te geven wat in welk jaar moet komen en daarover afspraken te maken. De kwaal: de fragmentatie, de triomf van de ‘lineair-rationele’ benadering (Em. Prof. Dolf van den Bergh). Een trend die je wegvoert van de belangrijkste persoon in de kamer: de lerende.

5. De renaissance die we willen

Maar ondanks de geruisloze kaping door uitgeverijen, zette het élan dat we net beschreven voor de tachtiger jaren, zich na de eeuwwisseling verder door. Het mondde uit in het grootschalige GOK-project. O.m. geënt op de projecten Zorgverbreding werden drie GOK-cycli uitgerold: die van 2002-2005, van 2005-2008 en van 2008-2011. In de kritische reflectie van Vandenberghe blijft het basisparadigma dat het GOK-project fundeert staande. De pijlers van de strategie – professionalisering, de ‘whole school approach’ en de opzet van leergemeenschappen – zijn tot vandaag onwrikbare bestanddelen van een succesvolle innovatiestrategie. Alleen verloor het GOK-initiatief tractie toen in de derde cyclus, vanaf 2009, de GOK middelen niet meer ‘gekleurd’ waren. Er werd geen actieplan meer aan gekoppeld. Ze verdwenen in de algemene ‘pot’ van de school.

Samengevat: de rol van de leerkracht wordt vanaf 2008 gaandeweg uitgehold. Het gemeenschappelijk streven naar kansengelijk-

heid was vanaf 2009 te zwak om een dam op te werpen. In de mainstream kalft het 'zelf denken' bij leerkrachten af. En daarmee ook het leerproces gestalte geven met een geoeffend oog op kerndoelen. Het meesterschap sijpelt weg. Wat evident was, is niet meer. Het métier verliest zijn glans.

Vanaf 2016 komen de gevolgen op dramatische wijze aan het licht in de toetsresultaten.

5. De renaissance die we nodig hebben

Er is geen ontkomen aan. Laten we erkennen dat de oplossing niet de simpelheid kan hebben van een didactiek gericht op 'de basis', met een leerkracht die daartoe voor-geprogrammeerd wordt. Want 'de basis' is niets zonder al de rest.

Welke kant moeten we dan uit? In haar reactie op het Facebook bericht verzucht Tine Huybrechts: *"Ai ai ai, arm Vlaanderen. (-) Hoe kortzichtig (-). De samenleving is veranderd en het onderwijs moet mee evolueren, niet teruggaan naar vroeger! Leer leerlingen omgaan met stress, leer ze luisteren naar hun lichaam, leer ze inzetten op hun talenten (-), leer ze geweldloos communiceren, leer ze creatief en out-of-the box denken, leer ze respect voor natuur, klimaat en elkaar."*

www.facebook.com/-share/p/1BVUwXV3Ef/

Om dat waar te maken is een uiterst performante onderwijsaanpak nodig. Er is helaas een stuitende wanverhouding in de media tussen aandacht voor een handvol onderwijs-experten die de trein lijken gemist hebben, en de vele voorlopers: de leerkrachten, teams, opleiders, begeleiders en coaches die in hun visie en praktijk – vaak zonder het te beseffen – verbonden zijn met de stroming die ruim honderd jaar geleden baanbrekend was. Zij weten elke dag opnieuw de leeromgeving te (helpen) scheppen waarin kinderen gedijen. Gedijen: niet omdat ze zomaar hun zin mogen doen. Wel omdat ze naast warme en respectvolle bejegening, uitgedaagd worden het beste van zichzelf te geven. De ingrediënten van een didactisch arrangement dat dit waar weet te maken, zijn in Vlaanderen en Nederland op vele plekken werkzaam en

overtuigend geïllustreerd. Onder meer in de nu lopende docu *'Een andere school'*, het verhaal van de Leuvense Freinet-school. De rode draad: gevoed door de weet- en exploratiedrang de werkelijkheid met heel je mentale hebben en houden te lijf gaan. Vanuit steeds diepere vragen observeren, speuren naar bronnen en ze ontsluiten. En dan altijd weer: reflectie, rapportage en uitwisselen van de kennisoogst. Ja: taal, taal, taal! Maar ook voluit gaan voor mede-eigenaarschap, waarin kinderen verantwoordelijkheid dragen, waarin zin voor initiatief, en maatschappelijke verbondenheid zich als grondattitude verankeren.

6. De richting kennen we, nu nog de actie

We staan er niet bij stil, maar de razendsnelle ontwikkelingen in technologie, zijn de vrucht van gigantische investeringen. Denk maar aan IMEC dat hierdoor voor de nano-elektronica een wereldwijde reputatie heeft opgebouwd. Maar voor een even complexe materie – het menselijk kapitaal ontsluiten – verwacht men dat de doorontwikkeling van expertise naar een meer geavanceerd paradigma, vanzelf komt. Iedereen heeft een mening en kan zichzelf als expert beschouwen.

In haar column in De Standaard besluit Charlotte Zwemmer dat tegemoetkomen aan de noden van elk kind *"een toekomstgericht onderwijsbeleid vraagt, dat niet afhankelijk is van wie het beleid bepaalt. De politieke wissel na iedere verkiezing maakt dat onmogelijk."* De omvang van de malaise maakt dat we het niet redden zonder een grootschalig georkestreerde actie, waarvoor al blauwdrukken klaarliggen. Gelet op de nieuwe prioriteit 'bewapening' zal dat niet voor direct zijn. Maar ondertussen kunnen we lopende initiatieven in de kijker zetten en waarderen. Een stem geven aan wie fascinatie van kinderen als motor ziet voor hun ontwikkeling. En zo gaandeweg het klimaat scheppen dat voor een tweede renaissance nodig zal zijn.

Ferre Laevers

Directeur
Expertise Centrum Ervaringsgericht Onderwijs
KU Leuven